

विभाग – १: गद्य

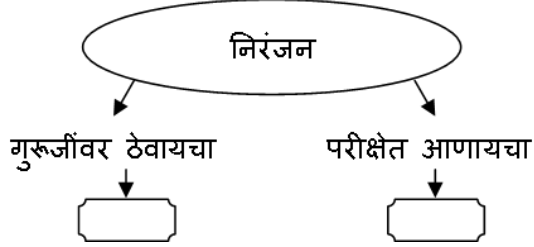
प्र.१ अ) उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

(०८)

१) आकृती पूर्ण करा.

२

i)

ii) पुढील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

अ) निरंजनच्या वह्या - पुस्तकांचा खर्च करायचे -

ब) गोठ्यातली सारी कामे करत -

मामा गेला तो पुन्हा परतला नाही मात्र लहानगा निरंजन मावशीच्या घरी प्रामाणिकपणे काम करायचा.

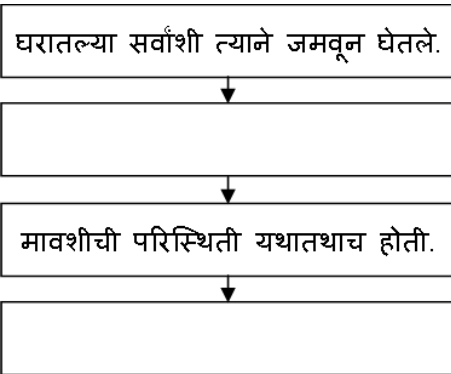
घरातल्या सर्वांशी त्याने जमवून घेतलं आणि शाळेत नाव दाखल केलं. मावशीची परिस्थिती यथातथाच असल्याने निरंजन वार लावून जेवायचा. पहिल्याच वर्षी त्याची अभ्यासातली प्रगती पाहून भडसावळे गुरुजींनी त्याला थोरामोठ्यांच्या घरी वार लावून दिले. दररोज एकाच्या घरी दुपारी निरंजन पाहुणा म्हणून जेवायला जायचा, मग तिथून शाळेत. संध्याकाळी मात्र मावशीकडे जे काही मिळेल त्यावर राहायचा. सकाळी लवकर उठून घरातली, गोठ्यातली सारी कामं आटपून अभ्यासाला बसायचा. गुरुजींवर श्रद्धा ठेवायचा आणि परीक्षेत पहिला नंबर पटकवायचा. त्याच्या वह्या-पुस्तकांचा खर्च भडसावळे गुरुजींचे करायचे. गुरुजींनी त्याला सांगितलं, की 'जोपर्यंत तुझा पहिला नंबर आहे, तोपर्यंतच मी सारा खर्च करीन आणि वारही लावून देईन. नाहीतर नाही.' गुरुजींचं हे वाक्य लक्षात ठेवून निरंजन झटून अभ्यास करायचा.

आज नागरिकशास्त्राचा अभ्यास करत असताना आधीचे सगळे पेपर्स चांगले गेले असल्याने तो मनोमन खूश होता. नागरिकांची कर्तव्ये कोणती? उत्तम नागरिक कुणाला म्हणावे? लोकसभा म्हणजे काय? ग्राम पंचायतीचा प्रमुख कोण असतो? साऱ्या प्रश्नांची उत्तरे त्याला धडाधड येत होती. अभ्यास करता करता किती वेळ लोटला कुणास ठाऊक. निरंजन ताडकन उठून उभा राहिला. नऊ वाजून गेले होते. साडेदहाची परीक्षा. त्या आधी देशमुखांकडे जायचं होतं. केवढंतरी लांब चालायचं होतं. भराभर आवरून तो निघाला.

२) ओघतक्ता पूर्ण करा.

२

i)

ii) निरंजनला कोणकोणत्या प्रश्नांची उत्तरे येत होती?

३) प्रत्यय ओळखून विभक्ती लिहा.

२

क्र.	शब्द	विभक्ती प्रत्यय	विभक्ती प्रकार
i)	सर्वांशी	_____	_____
ii)	निरंजन	_____	_____

४) तुमचा नावडता विषय कोणता त्याचा अभ्यास कसा करता?

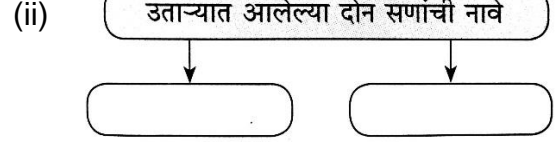
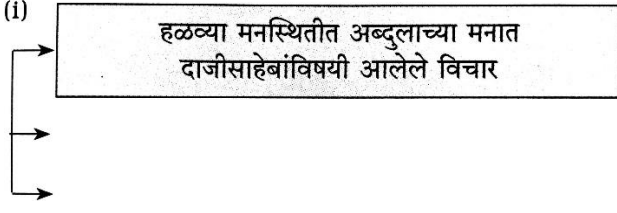
२

प्र.१ आ) पुढील उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती सोडवा.

(०८)

१) शब्दजाल पूर्ण करा.

२

अब्दुल येताच शन्नू उठली. थाळीत चपाती आणि वांग्याची भाजी घेऊन तिने थाळी अब्दुलसमोर ठेवली. अब्दुल एखाद्या अपराध्यासारखा मान खाली घालून जेवू लागला.

तू नहीं खायेगी?"

नहीं, जी नहीं चाहता खानेकू।'

"अन्वर जेवला?"

"जेवला, पण खिम्यासाठी हट्ट धरून बसला होता."

अब्दुलच्या हातातला घास हातातच राहिला. एकाएकी जेवणावरची इच्छाच मरून गेली. तोंडात घास घोळू लागला. "कितीदा सांगितलं हा धंदा सोडून दुसरा धंदा सुरू करा; पण..."

शन्नूचे पुढचे बोलणे अब्दुलने ऐकलेच नाही. तो चटकन उठला. हात धुऊन अन्वरच्या शेजारी येऊन पडला.

शन्नूचे बोलणे, त्यातला शब्दनशब्द त्याला पाठ होता. कितीदा तरी तेच तेच ते बोलून झाले होते.

"नवीन धंदा...नवीन धंदा...भांडवल नको? कुठून आणणार?" तो थोडासा जोराने पण शन्नूला ऐकायला जाईल अशा आवाजात बोलला; पण भांडवलापेक्षाही त्याला अब्बाजानपासून चालत आलेला हा बांगड्यांचा धंदा सोडवत नव्हता.

...नवरात्र संपले होते. त्यात धंदा चांगला झाला. लोक आता दिवाळीच्या तयारीला लागले होते. रघुभैय्याने दुकानाला रंग देण्याचे काम काढले होते. अब्दुल दुकानावर आला. त्याचा चेहरा उदास दिसत होता. रघुभैय्याने त्याला आवाज दिला, "क्यूं, आज दुकान नहीं खोलता?"

"नाही रघुभैया...हे तपोवनच आता दाजीसाहेबांच्या हाती राहिलं नाही. हे कळलं, तेव्हापासून मन नाही लागत धंदा करायला. आता तपोवनाचं काय होईल रे रघुभैया? केवढी मोठी वसाहत! किती रोगी! आता त्यांची कशी काळजी घेतली जाईल रे? आणि आयुष्याचं मोल देऊन तन-मन-धनानं फुलवलेली ती कर्मभूमी सोडण्याच्या कल्पनेनं दाजीसाहेबांना काय वाटलं असेल बरं?" अब्दुल विलक्षण हळवा झाला.

देवळातल्या पाहरेकऱ्याने दोनचे टोले दिले. शन्नू घोरत होती. अन्वर गाढ झोपला होता. अब्दुल उठला. अगदी हलकेच. कोपऱ्यात बांगड्यांच्या पेटीवर ठेवलेल्या पिशवीतील एकेक वस्तू बाहेर काढू लागला. पावडरचा डबा, रुमाल, रिबिनी, पिना, सोनेरी बांगड्या, साध्या बांगड्या, नायलॉनच्या बांगड्या...संक्रांतीला हे सारे तपोवनात नेणार होता. तिथे चुडीवाला...चुडीवाला...' म्हणून स्त्रिया, मुलीबाळी धावतधावत त्याच्याजवळ जमणार होत्या. काही काळ तरी सारे विसरून हसणार होत्या आणि त्यांचे हसू बघून अब्दुल मनोमन सुखावणार होता; पण आता...आता सारे संपले होते. स्वतःसाठी सारेच जगतात; पण दुस-यासाठी जगण्यातला आनंद? त्या आनंदाचे सुख वर्षातून फक्त दोनदाच अब्दुल अनुभवायचा. पण आता? आता तेही मिळणार नव्हते. एखाद्या वस्त्राचा एकाएकी रंग उडून जावा तशी त्याची जीवनेच्छा एकाएकी उडून गेली.

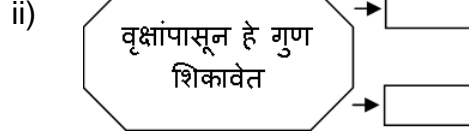
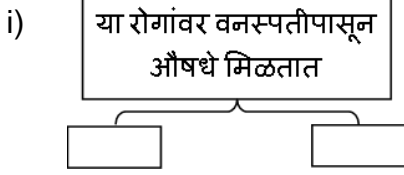
त्या साऱ्या वस्तूंकडे बघता बघता अब्दुलचे डोळे पाण्याने काठोकाठ भरून आले. त्यात तपोवनाचा परिसर विरघळत होता...हळूहळू...रात्र उतरणीला लागली होती.

- २) पुढील संकल्पना एका वाक्यात स्पष्ट करा: २
- i) तन - मन - धनाने ii) कर्मभूमी iii) रात्र उतरणीला लागणे iv) भांडवल
- ३) पुढील शब्दांचे विरुद्धार्थी शब्द उताऱ्यातून शोधून लिहा: २
- i) दुःख ii) नंतर iii) जुना iv) निरोगी
- ४) शन्नूच्या वागण्यामागील तिचा विचार काय असावा, याविषयी तुमचे मत लिहा. २

अपठित गद्य

प्र.१ इ) पुढील उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती सोडवा. (८)

१) चौकटी पूर्ण करा.

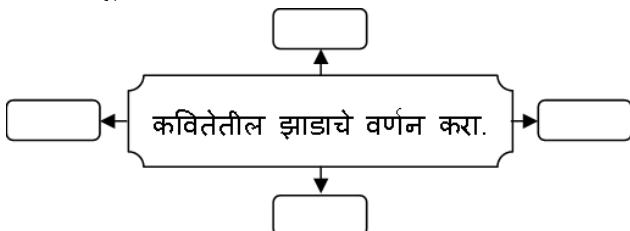
वृक्ष आपले गुरु आहेत. निस्वार्थीपणा, परोपकार, त्याग हे गुण वृक्षांपासून शिकावेत. ते आपल्या आरोग्याचीही दखल घेतात. ते आपल्या उदरभरणाची काळजी वाहतात. सर्दीपडशापासून ते कॅन्सरसारखा रोगांवर वनस्पतीपासून औषधे मिळतात. वृक्षांची मुळे जमिनीत ओलावा धरून ठेवतात, तसेच वृक्षांमुळे जमिनीची धूप थांबते, पाऊस पडतो, थंडावा मिळतो, या वृक्षवल्लींनी आपली किती काळजी घ्यावी, ह्याला काहीच सीमा नाही. शिवाय नवनवीन प्रकारच्या वस्त्रनिर्मितीकरता लागणारा धागा निर्माण करण्याच्या प्रक्रियेसाठी, वृक्षवल्लींचीच आवयकता असते. म्हणजे आपल्याला रंगीबेरंगी वस्त्रांनी नटवण्यात ह्यांचाच वाटा. आपले घरकुल उभे करण्यात आणि ते फर्निचरने सुशोभित करण्याठी ह्यांचाच वाटा. केसात माळायला फुले देखील ह्यांचीच देणगी. एवढेच कशाला, पाण्यात बुडणा-या माणसाला मिळणारा काठीचा, फळीचा आधार तोही ह्यांचाच. तात्पर्य काय? माणूस हा वृक्षांच्या आधाराशिवाय जगूच शकत नाही आणि असा हा आधारच तोडून टाकायचा? मग आपण जगायचे तरी कसे? शरीरातून हृदयच काढून टाकल्यासारखे नाही का ते? छे, छे! असे करता कामा नये. आपल्या उपकार कर्त्यांवर असा घाला घालणे योग्य नाही. हा घाला घालण्यासाठी लागणारी कु-हाड देखील लाकडाचीच! म्हणजे वृक्ष हवाच!

- २) एका वाक्यात उत्तरे लिहा. २
- i) नवनवीत वस्त्रनिर्मितीकरता काय लागतो? ii) आपले घरकूल कशाने सुशोभित होते?
- ३) i) प्रतिशब्द उताऱ्यातून शोधा. अ) तरू - ब) तन - २
- ii) पुढील शब्दांचे लिंग बदला. अ) दास - ब) कवी -
- ४) वृक्षवल्ली आम्हा सोयरी वनचरे | २
- पक्षीही सुस्वरे आळविती ||
- या संकल्पनेचा विस्तार करा.

विभाग - २ : पद्य

प्र.२ अ) कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा (८)

१) चौकटी पूर्ण करा. २

झाड बसते ध्यानस्थ ऋषिसारखं मौन व्रत
धारण करून तपश्चर्या करत...
पक्षी झाडांचे कुणीच नसतात
तरीही झाड त्यांचं असतं
मुळावर घाव घातला तरी झाड मुकाट सहन करते
झाडांच्या पानावरून वहीच्या पानावर
अलगद उतरतात दवांचे टपोरे थेंब
झाडाकडे टक लावून पाहिलं तर
शरीरभर विरघळतो हिरवा रंग
रक्त होते क्षणभर हिरवेगार।
आयुष्य होतं नुकत्याच खुडलेल्या फुलासारखं
टवटवीत

झाडाचे बाहु सरसावलेले असतात मुसाफिराना कवेत
घेण्यासाठी
पानझडीनंतर झाड पुन्हा नवीन वस्त्र धारण करतं
नव्या नवरीसारखं
झाडाला पालवी फुटल्यावर फुटते शरीरभर पालवी
अन झटकली जाते मरगळ
पक्ष्यांच्या मंजुळ नादात झाडाचंही जीवनाचं
एक संथ गाणे दडलेले असते
हसावं कसं सळसळत्या पानासारखं
मुरावं कसं तर? झाडासारखं घट्ट पाय रोवीत
जगावं कसं तर? हिरवंगार झाडासारखं
रोजचं चिंतन करावं कसं तर झाडासारखं

- २) सूचनेनुसार कृती करा.

झाडाकडे टक लावून पाहिल्यानंतर घडणाऱ्या गोष्टी	→ (i) _____ → (ii) _____
--	-----------------------------

१
१
- ३) 'झाडाचे मानवी जीवनातील स्थान' याविषयी तुमचे विचार लिहा. २
- ४) खालील ओळींचा तुम्हाला कळलेला अर्थ लिहा. २
- 'हसावं कसं सळसळत्या पानांसारखं '
- प्र.२ आ) 'अकिला मी दास तुझा' हा स्वप्न करु साकार' या दोन कवितांपैकी कोणत्याही एका कवितेसंबंधी खालील (८)
- मुद्यांना अनुसरून कृती सोडवा.
- १) कवितेचा रचना प्रकार १
- २) कवितेचा काव्यसंग्रह १
- ३) कवितेचा विषय १
- ४) कवितेतून व्यक्त होणारा भाव १
- ५) कवितेतील आवडलेली ओळ २
- ६) कवितेतून मिळणारा संदेश २
- प्र.२ इ) खालील ओळींचे रसग्रहण करा. (४)
- अशा असंख्य ज्योतींची
तुझ्यामागुन राखण;
दीनदुबळ्यांचे असं
तुला एकच औक्षण.

विभाग - ३: स्थूलवाचन

- प्र.३ पुढीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा. (६)
- १) सूर्य आणि पणती यांच्यातील संवाद स्वतःच्या कल्पनेने लिहा.
- २) पाठाबाहेरील उदाहरणे शोधून खालील कृती करा.

शब्द अनेक अर्थ एक	व्युत्पत्ती कोश	शब्द एक अर्थ अनेक
----------------------	-----------------	----------------------
- उदा. जल, नीर, तोय. पाणी.
- उदा. पान-झाडाचे (पर्ण) पान (पृष्ठ) पुस्तकाचे पान.
- ३) निसर्ग हा मोठा जादूगार आहे, हे विधान वाळवंटी प्रदेशाच्या संदर्भात कसे लागू पडते, ते पाठाच्या आधारे सविस्तर लिहा.

विभाग - ४: भाषाभ्यास

प्र.४ अ) व्याकरण घटकांवर आधारित कृती.

१) सामासिक शब्द व समासाच्या जोड्या लावा :

सामासिक शब्द		समास	
i)	दिवसोंदिवस	अ)	समाहार द्वंद्व
ii)	आतबाहेर	ब)	अव्ययीभाव
iii)	चौरंग	क)	वैकल्पिक द्वंद्व
iv)	साफसाफई	ड)	द्विगू

२) अलंकार

मेनकेच रूप चंद्रासम सुंदर आहे.

वरील उदा. तील - i) उपयेय, ii) उपमान iii) साम्यवाचक शब्द iv) अलंकार

३) वाक्याचे प्रकार लिहून वाक्याचे रूपांतर करा.

	वाक्य	वाक्याचे प्रकार	रूपांतर
i)	या जगात त्यांच कुणी होतं का ?		(विधानार्थी)
ii)	गुरूजींचे निरंजनवर खूप प्रेम होते.		(उद्गारार्थी)

४) खालील शब्दांचे सामान्यरूप व विभक्ती प्रत्यय लिहून तक्ता पूर्ण करा.

	शब्द	सामान्यरूप	प्रत्यय
i)	स्वच्छतेची	_____	_____
ii)	कार्यक्रमाला	_____	_____

५) खालील वाक्प्रचाराचा वाक्यात उपयोग करा.

i) क्रोध येणे ii) उलटतपासणी

प्र.४ आ) भाषासौंदर्य.

१) शब्दसंपत्ती

i) विरुद्धार्थी शब्द लिहा.

अ) परिचित × ब) प्रत्यक्ष ×

ii) शब्दसमुहाबद्दल एक शब्द लिहा.

अ) विद्या शिकणारा - ब) आठ दिवसांचा कालावधी -

iii) एका शब्दाचे अनेक अर्थ लिहा.

अ) दीन ब) दिन

iv) शब्दांतील अक्षरांपासून दोन अर्थपूर्ण शब्द बनवा.

शैशवसंगीत

२) i) अचूक शब्द ओळखा.

लोकप्रीय, लोकप्रिय, लोकप्रिय, लोगप्रिय -

ii) लेखननियमांनुसार बदल करा.

परवा सुट्टी काडून घराकडे गेलो होतो.

३) i) विरामचिन्हांचा योग्य वापर करा.

तू का थापा मारतोस, अभ्यास का नाहीस केलास.

१

ii) चुकीची विरामचिन्हे बदला.

किती, सुंदर गाव आहे हे ?

४) खालील शब्दांना पारिभाषिक शब्द ओळखा व लिहा.

१

i) Honorable – (वंदनीय, माननीय, प्रार्थनीय)

ii) Handbill – (हस्तपत्रक, परिपत्रक, पावती)

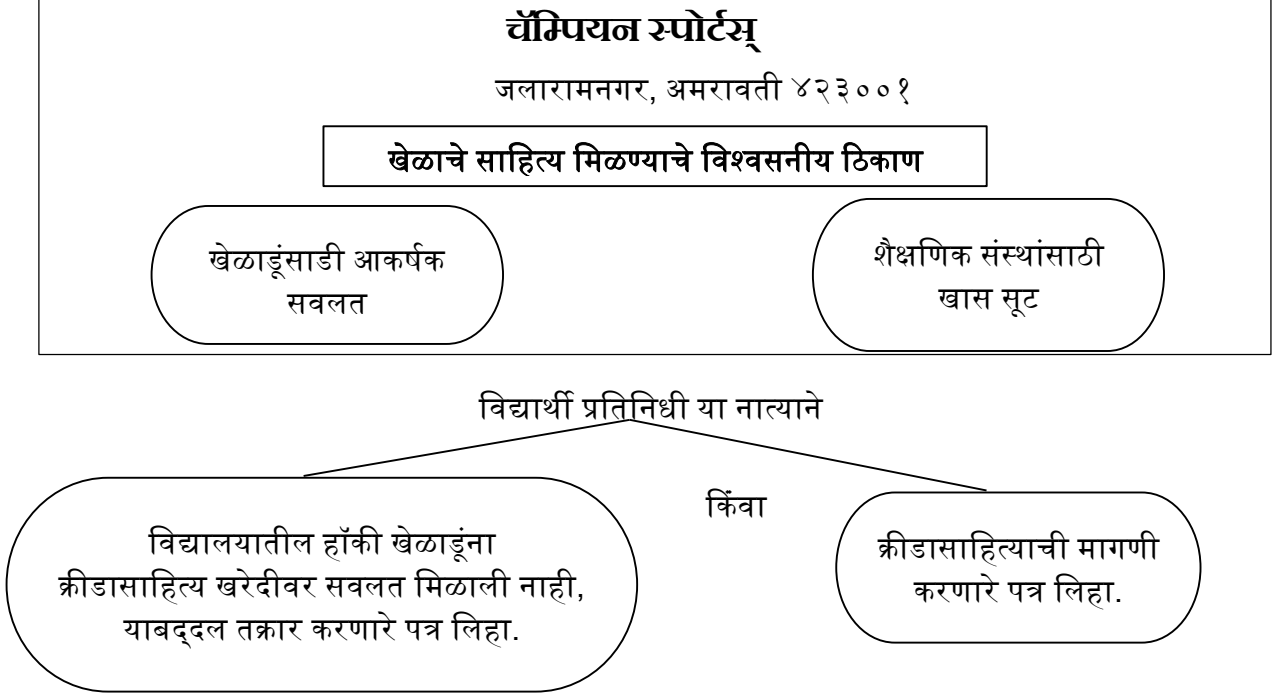
५) अर्थ + इक → आर्थिक, असे चार शब्द लिहा.

१

विभाग – ५: उपयोजित लेखन

प्र.५ अ) पत्रलेखन

५

२) सारांशलेखन – विभाग – १ गद्य विभागातील प्र.१ (इ) मधील अपठित उताऱ्याच्या १/३ एवढा सारांश तुमच्या शब्दांत लिहा.

५

प्र.५ आ) पुढील कृती सोडवा.

१) पुढील जाहिरात वाचून त्याखाली दिलेल्या कृती करा:

६

बालरंगभूमी आयोजित
धमाल विनोदी नाटिका
यथा राजा तथा प्रजा

लेखक – सुशांत शर्मा उन्हाळी सुट्टीतील खास आकर्षण दिग्दर्शक – विभावरी गोसावी

मोफत

लकी ड्रॉ

मोफत

कलावंत : जॉर्ज, जुई, रेहाना, ईशान.

१) आकृती पूर्ण करा:

i) नाटिकेचा प्रकार

→

१

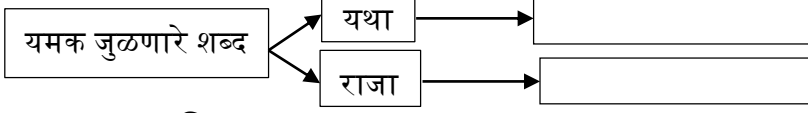
ii) सुशांत शर्मा → नाटकाशी संबंधित भूमिका →

२) नाटकाची वैशिष्ट्ये

↓

↓ ↓ ↓ ↓

३) जाहिरातीतील यमक जुळणारे शब्द लिहा: १

४) फक्त नाव लिहा: १

आयोजक संस्था →

२) पुढील अपूर्ण कथा पूर्ण करून लिहा: ६

सर्कशीचा तंबू माणसांनी खचाखच भरला होता. रिना आई-बाबांबरोबर सर्कस पाहण्यात रंगून गेली होती. विदुषकाचे खेळ पाहून माणसे पोट धरून हसत होती.

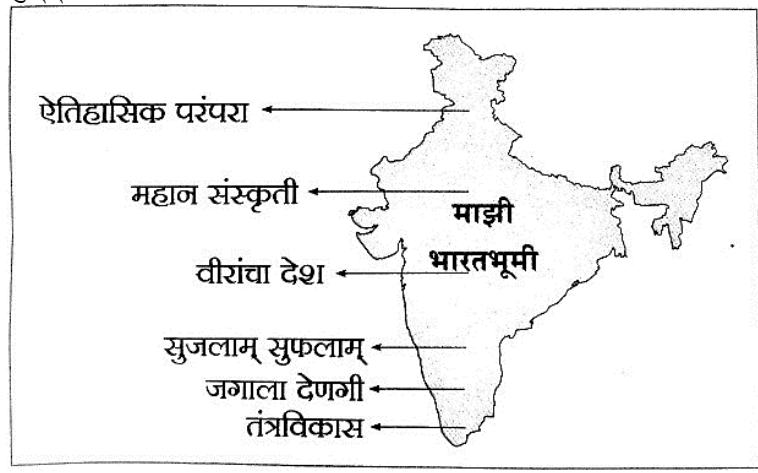

तेवढ्यात वाघाची डरकाळी एकू आली. रिंगमास्टर वाघाला घेऊन तंबून आला होता. वाघाचे खेळ सुरु झाले. सर्वजण श्वास रोखून वाघाचे खेळ पाहण्यात गुंग होते. तेवढ्यात पिंजऱ्यातून बाहेर येऊन वाघाने अचानक तंबून उडी मारली. एकच हाहाकार उडला आणि.....

(दिलेली अपूर्ण कथा परीक्षेत पुन्हा लिहिण्याची आवश्यकता नाही.)

प्र.५ इ) पुढील लेखनप्रकारांपैकी कोणतीही एक कृती सोडवा. (शब्दमर्यादा १०० ते १२० शब्द) ८

१) लेखन कौशल्य
मुद्द्यांच्या आधारे लेखन करा:

२) कल्पनाप्रधान
निबंध लिहा.

